

УДК 371.134;37.013.42

ТЕНДЕНЦІЇ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ В АНТРОПОЛОГІЧНОМУ ВИМІРІ

Швед М.С.

У статті розглянуто тенденції виникнення нових педагогічних концепцій, висвітлено антропологічний підхід до підготовки майбутніх соціальних педагогів, проаналізовано гуманістичні педагогічні системи з погляду педагогічної антропології, визначено сутність антропологічного світогляду.

Ключові слова: фахова підготовка, антропологічний підхід, антропологічний світогляд, гуманістичні педагогічні концепції.

В статье рассмотрено тенденции возникновения новых педагогических концепций, освещено антропологический подход к подготовке будущих социальных педагогов, проанализировано гуманистические педагогические системы с точки зрения педагогической антропологии, определено сущность антропологического мировоззрения.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, антропологический подход, антропологическое мировоззрение, гуманистические педагогические системы.

The author of the article considers tendencies in emergence of new pedagogical concepts, highlights the anthropological approach to future social pedagogues training, analyzes humanistic pedagogical systems from the standpoint of pedagogical anthropology and determines the essence of the anthropological worldview.

Key words: professional training, anthropological approach, anthropological worldview, humanistic pedagogical concepts.

Сьогодні на Заході спостерігається тенденція виникнення нових педагогічних концепцій, спричинених змінами в соціальному, економічному, культурному й освітньому вимірах. Зарубіжні дослідники вважають, що у новому столітті запорукою виживання людства є згода між різними культурами народів, між окремими особистостями, їхніми цивілізаційними відмінностями. І тому цілком логічним питанням сучасних наукових досліджень є життя людства у XXI ст. та філософія його освіти, яка сприятиме діалогу культур та цивілізацій, підготовці відповідальних, творчих, активних людей, компетентних фахівців, котрі поважають диверсифікованість (тобто різноманітність людей, точок зору, культур, методів навчання тощо) на основі взаєморозуміння і творчого застосування знань, умінь і навичок.

Антропологічний чинник надав актуальності проблемі зміни ролі особистості в освітній системі і психологічного змісту діяльності самої системи безперервної педагогічної освіти. На думку С.Ниркової, проблема внутрішнього зв'язку загальноцивілізованої культури (зокрема її традицій, норм, стереотипів і суспільної організації взаємодії людей у різних типах суспільних структур, особливо в

освіті) розглядається з психолого-фізіологічної позиції, як проблема співвідношення "людина – дорослого" і "людина – дитини". З позицій гуманістичної антропології необхідна інноваційна основа взаємодії двох світів суб'єктів освітнього процесу. Сучасна модель освіти виявляється у формуванні взаємодії між поколіннями педагогів. Проблема адаптованості особистості в сучасних умовах повноти життя може вирішуватися лише на підставі врахування людинознавчих критеріїв у науці [1, с. 287].

У контексті порушеної проблеми особливої значущості для нашого наукового пошуку набувають дослідження таких аспектів: виявлення тенденцій виникнення нових педагогічних концепцій та з'ясування механізмів впливу антропологічного чинника на сучасну підготовку соціальних педагогів.

У сучасному суспільстві, яке постійно зазнає змін, зростання ролі освіти призвело до реалізації концепції "освіта впродовж життя", яка відображена в програмі ЮНЕСКО "Освіта для XXI століття". Нова концепція має чітку орієнтацію на потреби і запити особистості й суспільства. У цьому контексті важлива думка С.Сисоевої про те, що педагогічна освіта з'єднає всі рівні та ступені навчання, які належать

до системи складних, інколи дуже жорстких соціально-економічних, політичних і культурних відносин.

Антропологічний підхід до підготовки майбутнього вчителя дає змогу проаналізувати головний імператив епохи: людина як біосоціальна істота, котра не може взаємодіяти з природою та суспільством поза певними нормами, цінностями, традицією і культурою. На думку С.Русової, "учитель повинен знати увесь генетичний процес розвитку громадянства, себто антропологію – історію розвитку людей. Кожен педагог мусить мати філософічне розуміння життя, і свого власного, і громадянського, народного, філософічне розуміння моралі" [6, с. 72].

Отже, система освіти має творитися для людини, функціонувати в її інтересах, слугувати повноцінному розвитку особистості. З огляду на це важливе значення має аналіз системи сучасної педагогічної освіти, з погляду антропологічного підходу як методологічного інструментарію, для вирішення педагогічних проблем освіти, який дає можливість вивчати дитину як людину і педагога як людину.

Новому рівню осмислення проблеми існування сучасної людини в суспільстві, її соціалізації, надання їй соціальної та соціально-педагогічної допомоги на всіх етапах її життєдіяльності послужила нова філософія соціально-педагогічної діяльності як культурно-історичного феномена. Вона виникла у зв'язку з такими явищами, як християнство, культура, право, державність, суспільна мораль та правила і норми суспільного життя. Тому особливої актуальності набуває сьогодні проблема підготовки фахівців до соціально-педагогічної діяльності на антропологічних і морально-духовних цінностях.

Професійна діяльність та професійна підготовка соціальних педагогів не залишилася поза увагою української педагогічної науки. Її дослідниками у різні часи були: В.А.Поліщук (професійна підготовка фахівців соціальної сфери: зарубіжний досвід); А.Й.Капська (професійно-етична культура соціального педагога); О.В.Безпалько (функції соціально-педагогічної діяльності); Л.І.Міщик (професійні якості соціального педагога); І.Д.Зверева (особливості соціально-педагогічної майстерності); П.М.Гусак (моделі підготовки соціального педагога).

У вітчизняній педагогіці існують чудові приклади створення антропологічно вдалих концепцій і відповідні їм педагогічні практики. Наприклад, це дидактичні системи Л.Занкова та Ш.Амонашвілі, виховні системи В.Сухомлинського та Г.Ващенко. Ретельний аналіз кожної з цих концепцій свідчить про їхню високу виховну ефективність, адже і діти, і дорослі брали участь у їхній реалізації, отримували потужний імпульс до саморозвитку. Загалом для антропологічно бездоганного виховання характерні наступні особливості:

- усвідомлена постановка гуманістичних цілей як пріоритетних;
- антропологічна орієнтованість, тобто зміщення акцентів у бік розвитку людини (як педагога, так і дитини);
- високі моральні орієнтири й природовідповідні, ненасильницькі методи виховання.

Аналіз наукової літератури [5; 6] дає підстави стверджувати, що усі антропологічно довершені, гуманістичні педагогічні системи:

- підтримують властиву дітям і молоді активність;
- спираються на їхній життєвий досвід;
- передбачають необхідні зусилля, аби забезпечити кожному вихованцеві успіх у тій, або іншій діяльності і визнання досягнень від важливих для них людей;
- організують творчу співпрацю одне з одним, а також поміж педагогами і батьками;
- створюють умови для активного освоєння молоддю людиною простору власного буття.

Усе це сприяє індивідуалізації виховного процесу, забезпечує розвиток не лише інтелектуальної, але й емоційної сфери, креативності і рефлексії, розвитку особистісної індивідуальності усіх його учасників.

Саме тому сьогодні доцільно говорити насамперед про те, як необхідно організувати педагогічну діяльність, виходячи з тих ідей і концепцій, які вже були викладені. Це важливо для того, щоб окреслити вимоги до професійної діяльності соціального педагога, що сповідує ідеї педагогічної антропології, які реалізуються найперше через особистісно орієнтований зміст освіти. Адже цінність індивідуально вільного для кожної людини життя повинна розвиватися згідно з її особистісних потреб, здібностей і задатків.

Досліджуючи проблеми освіти в антропологічному контексті, В.Максакова зробила спробу окреслити низку вимог до сучасного педагога як антрополога [2, с. 209]. Вона відмічає, що його антропологічний світогляд містить наступне:

- органічну орієнтованість на кожну дитину як на людину, що є величезною цінністю, яка має невід'ємні права і обов'язки;
- визнання базових антропологічних цінностей (таких як життя, здоров'я людини, дотримання її прав і свобод тощо) у якості пріоритетних у педагогічній діяльності;
- формування ціннісного відношення до кожного конкретного дня і періоду життя, до дитинства і юності як самоцінної пори розвитку людини;
- глибоке усвідомлення й органічне прийняття гуманістичних цілей виховання; цілісного розвитку дитини як людини, становлення її індивідуальності, гармонізації у природному середовищі, суспільстві, гармонії самої з собою;
- створення комфортної емоційної атмосфери у закладах освіти;
- установка на виховання як найбільш важливу складову освітнього процесу, а також на взаємодію, діалог;
- визнання того факту, що успішно можна виховати лише за умови співпадіння уявлень дорослого і дитини про досконалу людину; що аналіз стану і проблем виховання завжди є предметом рефлексії і самоаналізу думок і дій суб'єкта виховання, яким виступає педагог.

Антропологічний світогляд відбувається у процесі "оволодіння" гуманістичними цінностями, гуманітарним знанням і, перш за все, інтегрованим знанням про людину, її божественну природу і закономірності розвитку її душі, розуму і тіла. Таким чином, високий

професіоналізм сучасного соціального педагога передбачає його відкритість світу, культурі, людям, наявність високого рівня самоаналізу, дослідницької і технологічної культури, тоді як, з іншого боку, це саме і обумовлюється відповідними якостями особи педагога.

Відповідно до представленого під таким кутом зору, виховання – специфічно людський спосіб буття і спеціальна діяльність, сутність якої полягає в духовній взаємодії людей одне з одним з метою самовдосконалення. Потреба і здатність до виховання (самовдосконалення) є тією або іншою мірою вродженими для людини і змінюються з віком, а також коли людина починає їх свідомо в собі культивувати. Відтак, ефективність виховного процесу залежить найперше від соціокультурної ситуації (у вузькому значенні – у сім'ї, навчальній групі, навчальному закладі, у широкому – в соціальній групі, до якої вона належить, у регіоні, де мешкає людина, у країні в цілому), на тлі яких здійснюється педагогічний вплив. А також від антропологічної свідомості і педагогічної (технологічної) майстерності дорослих, від бажання і можливості молоді людини бути вихованою.

Місія ж виховання й освіти полягає в тому, аби світ дитини був свідомо вибудований не одномірно. Щоб дитина відбувалася як особистість через виховання, розмаїття навколишнього середовища, могла доторкатись до надбань людства, котрі подані нам через розгалужену інфраструктуру різноманітних надбань культури [3, с. 214]. Саме у цьому випадку формується відповідно й складна за своїми поглядами особистість, яка за своїм природним правом вибору плекає ті або ж інші риси власної особи. Але для цього система освіти мусить бути багатовекторною, враховувати антропологічні підходи.

З метою виявлення головних вимог до особливої педантропологічної діяльності, яка має сприяти реалізації запропонованого змісту виховання і освіти молоді людини, було проведено анкетування серед студентів четвертого курсу філософського факультету Львівського національного університету імені Івана Франка, у якому взяло участь близько 120 осіб. Аналіз відповідей студентів, які були запропоновані в анкеті, дозволив виокремити головні вимоги до педантропологічної діяльності соціального педагога відповідно до сучасних освітніх викликів.

1. Соціальний педагог має усвідомлювати себе частиною педагогічного співтовариства, що реалізує цінності, ідеали і цілі, які органічно пов'язані з антропологічним розумінням сутності людини в морально-духовному аспекті, котрі виступають підґрунтям для відповідної організації педагогічної діяльності.

2. Стосунки між соціальним педагогом і вихованцем мають будуватися не лише на основі їхніх рівних прав, але також на щирому ставленні один до одного.

3. Соціальний педагог має сам володіти тими здібностями і засобами, які виділені нами в якості особливих фрагментів педагогічної діяльності (мається на увазі встановлення цілей, рефлексія, організація розуміння, самоаналіз, самооцінка тощо). Адже для того, щоб виховати вільних, самостійних особистостей, соціальний педагог повинен сам бути вільною, самодіяльною людиною.

4. Соціальний педагог повинен завжди виходити з інтересів, потреб, активності самого вихованця, допомагаючи йому відшукувати для них відповідну культурну форму і наповнити її відповідним змістом.

5. Будь-яка педагогічна ситуація не лише може, а й повинна бути прокоментованою фахівцем, оскільки коментар завжди має глибокий освітньо-виховний сенс. Адже вихованець у коментарях педагога помічає інтерес до своєї діяльності, відчуває відношення як до неї, так і до самого себе. Коментар може також стати для виховання своєрідним дзеркалом, у якому він побачить себе по-новому (з несподіваного боку), а також зможе "побачити" свій можливий образ у майбутньому.

Підсумовуючи, зазначимо, що антропологічний світогляд соціального педагога формується у процесі оволодіння ним гуманістичними цінностями, гуманітарними знаннями і, насамперед, інтегрованими знаннями про людину і закономірностями її розвитку. Таким чином, високий професіоналізм сучасного фахівця у галузі соціальної педагогіки передбачає його відкритість особі, світу, культурі, людям, високого рівня самоаналізу, дослідницької і технологічної культури. Такі фахівці можуть компетентно і якісно впливати на вихованців, котрі здатні враховувати основні тенденції і зміни якості особистого життя, виявляти процеси, що мають вирішальне значення у саморозвитку особистості і, у такий спосіб, впливати на розвиток усього суспільства.

Література

1. Аносов І. П. Сучасний освітній процес: антропологічний аспект / І. П. Аносов. – К., 2003.
2. Максакова В. И. Педагогическая антропология / В. И. Максакова. – М., 2001.
3. Приходько В. Педагогічна антропология і вища школа / В. Приходько, В. Бочелюк, О. Шевяков, В. Малий. – Дніпропетровськ, 2008.
4. Соціально-педагогічна та психологічна робота з дітьми трудових мігрантів : навч.-метод. посіб. / за заг. ред. К. Б. Левченко. – К., 2007.
5. Рахлевская Л. Антропологический подход в профессиональном воспитании учителя в современном педагогическом вузе / Л. Рахлевская // Межвузовский сборник научных трудов. – Курск, 2000.
6. Швед М. Підготовка соціального педагога до християнського соціально-педагогічного служіння / М. Швед // Місія соціального педагога в церкві і сучасному суспільстві : зб. соц.-пед. праць. – Львів, 2008.